

ГЕНДЕРНА ОСВІЧЕНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ЯК ФАКТОР СПРИЙНЯТТЯ МОЛОДДЮ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Черняк К. В.

Наук. керівн.: канд. соц. наук, доц. **Литовченко А. Д.**
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

З моменту здобуття Україною незалежності і, особливо, після рішення взяти курс на європеїзацію, у країні на політичному та публічному рівні ведуться розмови на тему необхідності досягнення гендерної рівності та розвитку толерантного ставлення до гендерної проблематики. Одною з найважливіших сфер, на яку звертають увагу при впровадженні норм гендерної рівності, є освіта, бо освіта – один головних агентів соціалізації індивіда, який має потужний вплив на ті позиції та установки, якими індивід буде керуватися протягом життя. Але більшість програм, спрямованих на досягнення гендерної рівності та впровадження гендерно чутливої освіти не враховують, що найтісніший та найчастіший контакт відбувається з викладачем. Таким чином, метою роботи є аналіз необхідності впровадження програм для підвищення профільної освіченості викладачів та висунення рекомендацій щодо цих програм.

Варто зазначити, що ми вибрали об'єктом дослідження викладачів Вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), оскільки специфіка роботи викладачів у школах та у ВНЗ відрізняється, а на даному етапі дослідження університет є більш доступною для дослідження та аналізу організацією.

Для початку треба розібратися з категоріальним апаратом, який використовується у роботі. Під *гендерною освіченістю* ми розуміємо саме освіченість викладачів з гендерної тематики, тобто наявність базових знань у цій сфері та здатність їх використовувати у викладанні, сформованість власної позиції щодо гендерних питань та вміння аргументовано її відстоювати [1].

З поняттям гендерної освіченості пов'язаний термін «гендерна чутливість». *Гендерна чутливість* – це бачення проблем нерівності, дискримінації за ознакою гендеру у всіх різноманітних проявах; тобто

здатність сприймати, усвідомлювати та реагувати на будь які прояви сексизму, гендерної дискримінації та сегрегації» [2].

Особливої уваги потребує пояснення того, що ми розуміємо під *гендером*. У даній роботі, говорячи про гендер, ми маємо на увазі не тільки «абсолютних» жінок і чоловіків, а ще й увесь перелік тих гендерних ідентичностей, які стоять між цими крайніми позиціями.

Ще однією категорією, важливою для подальшого аналізу, є категорія *молоді*. «Молодь – це соціально-демографічна група, яку виділяють на основі вікових характеристик, особливостей соціального положення та обумовлених тими чи іншими соціально-психологічними особливостями, які визначаються суспільним порядком, культурою, соціалізацією та вихованням даного суспільства» [3]. Нас цікавить саме студентська молодь віком приблизно від 16-17 до 22-23 років. Це обумовлено не тільки орієнтацією дослідження на викладачів ВНЗ, але й тим, що за даними психологів вік між 17 та 25 роками вважається найважливішим етапом вторинної гендерної соціалізації [4].

У віці між 17 та 23 роками близько половини¹ молодих людей навчається в університеті, який стає одним з головних агентів соціалізації в цей період. Втіленням цієї функції часто виступає так званий «прихований навчальний план». П. Бурдьє та Ж. Пассерон бачили сутність цього феномену у наступному: сам факт передачі повідомлення в рамках педагогічної комунікації передбачає нав'язування соціальної дефініції того, що має бути передано, бо є певні агенти, які передають інформацію і які повинні її сприйняти, певний засіб нав'язування повідомлення, який надає інформації легітимності, тобто певний контекст взаємодії викладача та учня робить повідомлення викладача засобом передачі певних кодів – думки викладача або традицій суспільства [5].

Важливість особистості викладача підкреслюється для гендерної соціалізації школярів, особливо молодшої та середньої школи, але у ВНЗ

¹За даними Української служби статистики станом на 01.01.2017 в Україні проживає 3072,6 мільйонів хлопців і дівчат віком від 16 до 23 років. З них в українських ВНЗ I-IV ступенів акредитації навчаються 1586,7 мільйонів. [<http://www.ukrstat.gov.ua/>]

викладач також грає важливу роль у розвитку та закріпленні певного сприйняття гендерної проблематики.

Вплив викладача можна розділити на чотири види – позиційний, вербальний, поведінковий та невербальний.

Під позиційним видом ми розуміємо власну думку викладача щодо гендерних питань та її наявність взагалі. Якщо взяти приклад з реального життя, то після виходу у продаж iPhone 8 викладач одного з провідних університетів країни побажав студенткам знайти собі партнера, який зможе подарувати їм цей телефон. Він непрямо висловив позицію, що жінка не може заробити сама на дорогий гаджет.

Вербальний вид впливу – це те, як саме викладач висловлюється стосовно гендерних питань. Наприклад, при обговоренні питання статусу сексуальних меншин, негативну позицію щодотих же одностатевих шлюбів можна висловити, сказавши, що все це протиприродне, і хай ці геї їдуть в США, якщо їм так потрібно; а можна сказати, що цей законопроект викладач не підтримує через певні причини, знявши негативні конотації.

Поведінковий вид – це те, як викладач поводить себе сам та як він взаємодіє зі студентами у розрізі гендерної проблематики. Одним з типових прикладів, який спостерігається і в школі, і в університеті, є прохання до хлопців з боку викладачів перенести якісь речі. Причому, якщо дівчина теж хоче допомогти, її ігнорують або кажуть, що вона – дівчина та/або що їй ще народжувати.

Останній вид впливу на формування певного ставлення до гендерної проблематики – це невербальний вид, під яким розуміються невербальні засоби спілкування – міміка, жести, інтонація, пози, тембр голосу. Так, при спілкуванні зі студентом агендерної зовнішності викладач може невербально демонструвати нерозуміння або навіть невдоволення «гендерно невизначеним» зовнішнім виглядом [5].

Підсумуємо: викладачі є одними з головних агентів гендерної соціалізації молоді, тому їх обізнаність у гендерних питаннях, здатність спокійно реагувати на ситуації, які можуть виникнути на їх основі та вміння науково аргументувати свою позицію стосовно гендерної проблематики є важливою складовою формування неупередженого та ширшого погляду студентів на цю тему.

Але, не зважаючи на цей висновок, думки інших соціологів та прийняті на законодавчому рівні розпорядження, саме аспект гендерної освіченості викладачів як фактор переходу до гендерно-чутливої освіти та досягнення гендерної рівності оминається у реальній практиці.

Так, коли у 2007 році за підтримки ПРООН в рамках Року гендерної рівності зробили спробу провести Урок гендерної грамотності, спроба видалася невдалою, бо викладачі не були готові до цього. Багато хто навіть не знав, що таке гендер [6]. Зараз можна знайти інформацію про проведення або планування проведення подібних заходів у школах, але підтвердження їх реального проведення немає. Про проведення аналогічних уроків для викладачів ВНЗ, немає.

Дещо більше заходів, у тому числі курсів чи спецкурсів проводиться для майбутніх викладачів та педагогів. У деяких ВНЗ їм читають курси з гендерної тематики, проводять спеціальні заходи для підвищення рівня гендерної освіченості.

Певне вирішення проблеми гендерної освіченості викладачів держава та науковці вбачали у впровадженні у ВНЗ Центрів гендерної освіти. На даний момент в Україні існує приблизно 30-40 Центрів гендерної освіти та декілька кафедр та лабораторій гендерних досліджень. Ми проаналізували інформацію стосовно 30 Центрів та виявили, що тільки 13 ведуть активну діяльність. З тих Центрів, про проекти яких можна було дізнатися, тільки три проводили або планували проводити заходи та реалізовувати проекти, спрямовані в тому числі на підвищення гендерної освіченості викладачів.

З одного боку, ми бачимо, що увага до питань гендерної рівності та впровадження гендерного підходу в освіті поступово зростає: створюються центри гендерної освіти, випускаються методичні матеріали та наукові публікації про гендерну освіту (наприклад, «Гендерна парадигма освітнього простору»), проводяться гендерні аудити; а з іншого, пояснення необхідності впровадження гендерного підходу та підготовка до нього працюючих викладачів ВНЗ не проводяться.

Виходячи з цього, ми вважаємо за необхідне розробку курсу з підвищення гендерної освіченості викладачів ВНЗ та введення його як один із обов'язкових пунктів підвищення кваліфікації. І ця думка далеко не

нова. Наприклад, Юда Л.А. пропонувала впровадження курсів із гендерної світи для різних категорій слухачів у своїй статті у 2015 році, разом з розробкою навчально-методичного забезпечення та розробки гендерно-освітніх задач [6]. Сам курс можна зробити у вигляді лекцій та дискусій, з впровадження майстер-класів та освітніх заходів типу гендерного кінозалу, спілкування з експертами у галузі, відвідування тематичних подій.

На нашу думку, коректно розроблена програма, яка буде враховувати особливості гендерної соціалізації та поглядів викладачів допоможе хоча б частково вирішити проблеми, пов'язані з гендерною соціалізацією молоді у ВНЗ, формуванням упереджених поглядів щодо гендерної проблематики та взаємодією студентів і викладачів на основі гендерних питань.

Література

1. Аніщенко О. Гендерна освіченість вчителів – актуальна проблема педагогічної науки і практики / О. Аніщенко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. - 2011. - Вип. 3(1). - С. 202-210.
2. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір 2020» [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/2016/07/18/proekt-gendernoyi-strategiyi.doc..>
3. Белый О. И. Определение понятия «молодежь» / О.И. Белый // Теория и практика общественного развития. – №12, 2012. – с. 156-158.
4. Ключко О. И. Гендерная психология и педагогика : учебное пособие / под общей ред. О.И. Ключко. – М.-Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 115 с.
5. Горошко И. Гендерные отношения в образовательных практиках как часть скрытого учебного плана [Електронний ресурс] / И. Горошко // Режим доступа: <http://students.ehu.lt/be/news/hiendiarnyie-otnosieniia.>
6. Юда Л. А. Проблемы впровадження гендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти / Л. А. Юда // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. - 2015. - Вип. 132. - С. 158-161.